जाजरकोटी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह (एम.एड) द्वितीय वर्षको नेपा. शि. ५९८ को प्रयोजनको लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधार्थी

देवबहादुर शाही

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र संकाय

एम.एड. दोस्रो वर्ष

त्रि.वि.द. नं. ११३३-९२

परीक्षा द. नं. २८०३९७ (२०६०)

निर्देशकको सिफारिस पत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा शिक्षा विषयको (नेपा.शि. ५९८) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत **"जाजरकोटी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण"** देवबहादुर शाहीले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले निकै परिश्रम तथा मिहिनेतका साथ गर्नुभएको प्रस्तुत अध्ययन सन्तोषजनक भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः-

शोध निर्देशक

प्रा. डा. हेमाङ्गराज अधिकारी

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर

शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिको

स्वीकृति पत्र

देवबहादुर शाहीले नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा शिक्षा विषयको (नेपा.शि. ५९८) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत "**जाजरकोटी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण**" शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका निमित्त स्वीकृत गर्दछौं ।

१) विभागीय प्रमुख : ....

२) शोध निर्देशक : ....

३) वाह्य परीक्षक : ....

कृतज्ञता - ज्ञापन

प्रस्तुत जाजरकोटी भाषिका र स्तरीय नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण **त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको ने. पा.शि ५९८ को प्रयोजनार्थ तयार पारिएको हो । मैले यो शोधपत्र शोध निर्देशक आदरणीय प्रा. डा. हेमाङ्गराज अधिकारी ज्युको निर्देशनमा रही तयार गरेको हुँ । यसको तयारीमा उहाँले अति व्यस्त दिनहरुमा आफ्ना महत्वपूर्ण कामहरु हुँदाहुँदै अमूल्य समय उपलब्ध गराई प्रस्तुत शोधपत्रको रुपरेखा तयार पार्ने देखि लिएर सामग्री संङ्कलन र विश्लेषणमा समेत अनेकौं कुराहरु लेख्न सिकाउँदै यसको परिष्कार र परिमार्जन गर्न प्रेरणा र हौसला प्रदान गर्नु भएकोमा उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।**

उपर्युक्त शीर्षकमा शोधपत्र लेख्न स्वीकृति प्रदान गरी समय समयमा उचित सुझाव र सल्लाह दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा. डा. भोजराज ढुङ्गेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । प्रस्तुत शोध कार्यका लागि अति आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने परममित्रहरू हरिशकुमार बस्नेत, शरणबहादुर शाही, गंगाबहादुर शाही, किशोरकुमार बि. के. र दाजु भिमबहादुर शाहीप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधकार्यमा हौसला प्रदान गर्नुहुने समाजसेवी श्री कीर्तिबहादुर चन्द र श्री निरज आचार्यप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्रलाई सकेसम्म शुद्ध टङ्कन गरी सहयोग पुऱ्याउने श्री सुजीन श्रेष्ठलाई समेत धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्तमा, प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

....

देवबहादुर शाही

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

विश्वविद्यालय क्याम्पस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

दुई शब्द

विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रूपमा रहेको शिक्षाको महत्त्व प्राचीन कालमा प्रचलित ऋषिकूल र गुरुकूल शिक्षा प्रणालीले प्रष्ट पार्दछन् । अझ आधुनिक कालमा शिक्षा आर्जन नगरेको मानवजीवन पशुतुल्य मानिने हुनाले समेत शिक्षा मानवजीवनको एक अभिन्न अङ्ग बनेको छ । हाल विश्वमा 'सबैको लागि शिक्षा' भन्ने कार्यक्रमबद्ध नारा लगाइन्छ भने अर्कोतर्फ गुणस्तरीय शिक्षाको पनि उत्तिकै चर्चा चलेको पाईन्छ । वास्तवमा 'सबैको लागि गुणस्तरीय शिक्षा' आजको आवश्यकता हो । यसका लागि विद्यालयहरूको शैक्षिक तथा भौतिक पक्षको विकास हुनु जरूरी छ । शिक्षाको क्षेत्रमा ठूला-ठूला महत्त्वकांक्षी योजनाहरू लागु गरेर पनि घोषित लक्ष्य पुरा गर्न नसकेको नेपालको शैक्षिक अवस्था एमदम नाजुन छ । ठूलो जनसंख्या दलित, उत्पिडित तथा जनजाती रहेको तथा भौगोलिक विकटताले दण्डित गरेको यस विद्यालयको सेवा क्षेत्रका अभिभावकहरूमा प्रजातन्त्र र लोकतन्त्रको पुनर्स्थापना पश्चात 'विद्यालय हाम्रो साझा सम्पति हो' र विद्यालयको सुधार आफै गरौ' भन्ने भावना विस्तारै जागृत हुन थालेको छ । सरकारको 'सबैको लागि शिक्षा' कार्यक्रम र सबै बालबालिकाहरू सिक्न सक्दछन्' भन्ने नीतिअनुरूप सबै अभिभावकहरूले आफ्ना बालबालिकाहरूलाई विद्यालय पढ्न पठाउन थालेका छन् । यसबाट विद्यालयप्रति उनीहरूको कर्तव्यवोध भई विद्यालयको विविध पक्षमा सुधार र सहयोग हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

यस 'विद्यालय सुधार योजना' निर्माणमा प्रमुख रूपमा सहयोग गर्ने शिक्षकहरू श्री हरिशकुमार वस्नेत, श्री देवबहादुर शाही लगायत नीजि श्रोतका शिक्षकहरू श्री नवीनकुमार शाही र रेशमबहादुर डाङ्गीप्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछौं । त्यस्तै वि. व्य. स. सदस्य श्री किशोरकुमार वि. के. र अभिभावक श्री दलबहादुर बुढाप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौं ।

धन्यवाद

२०६३

हाम्रो भनाइ

शिक्षाको क्षेत्रमा निकै पछि परेको हाम्रो देश नेपालमा हाल नेपाल सरकारले विश्वव्यापी रूपमा संचालित 'सवैको लागि शिक्षा' कार्यक्रमलाई नेपालमा पनि लागु गरिरहेको अवस्थामा जाजरकोट जस्तो विकट र पिछडिएको जिल्ला जहाँ आधारभूत आवश्यकता टार्नमै अधिकांश जनताको जीवन वित्दछ, मा यो कार्यक्रममार्फत् संचालित 'विद्यालय सुधार योजना' ले भौतिक र शैक्षिक रूपमा अस्तव्यस्त विद्यालयहरूको अवस्थामा सुधार हुने अपेक्षा लिएका छौं । वार्षिक प्रतिव्यक्ति आय रू. २,००० भन्दा पनि न्यून रेहेको यस विद्यालयको सेवा क्षेत्रभित्रका अधिकांश अभिभावकहरूमा जातिगत रूपले हेर्दा ठूलो संख्या दलित, उत्पिडित र जनजातिकै रहेको छ । नजिकका विद्यालयको दुरी निकै टाढा रहेकाले यहाँ धेरै विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरू विद्यालय शिक्षाबाट बञ्चित रहेका छन् । स्थायी आयश्रोतको अभाव भेल्दै आएको यस विद्यालयको भौतिक, शैक्षिक आदि पक्षको विकासमा यस विद्यालय सुधार योजना (SIP) ले निर्दिष्ट गरेको कार्ययोजनाअनुरूप सम्पूर्ण शिक्षा क्षेत्रसँग सम्वद्ध सरोकारवाला निकाय, संघ, संस्थाहरूले सहयोग गरिदिए प्रत्यक्ष रूपमा शिक्षाको उज्यालो घामबाट बञ्चित बालबालिकाहरू लाभान्वित हुने थिए ।

धन्यवाद

विषय सूची

पृष्ठ संख्या

अध्याय-एक

पृष्ठभूमि

१.१	शोधशीर्षक	१
१.२.	शोध प्रयोजन	१
१.३	समस्या कथन	१
१.४.	शोधको उद्देश्य	२
१.५	पूर्वकार्यको समिक्षा	२
१.५.१.	नेपाली भाषा र अन्य भाषा तथा भाषिकासँग सम्बन्धित तुलनात्मक तथा व्यतिरेकी अध्ययन	२
१.५.२	जाजरकोटी भाषिकाका सम्बन्धमा भएको पूर्वकार्यको सिंहावलोकन	५
१.६.	अध्ययनको औचित्य	६
१.७.	अध्ययन विधि	८
	क) प्राथमिक सामग्री	
	ख) गौण सामग्री	
१.८.	अध्ययनको सीमाङ्कन	८
१.९.	अध्ययनको रूपरेखा	९

अध्याय - दुई

व्यतिरेकी विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

२.१	व्यतिरेकी विश्लेषणको अवधारणा	१०
२.२	व्यतिरेकी विश्लेषणको विकास	११
२.३	व्यतिरेकी विश्लेषण प्रक्रिया र पद्धति	११
२.४	व्यतिरेकी विश्लेषणको उपयोगिता	१२
२.५.	व्यतिरेकी विश्लेषणको सीमा	१३
२.६	सारांश	१४

अध्याय - तीन

जाजरकोटी भाषिका र यसका भेदहरू

३.१ जाजरकोट जिल्लाको संक्षिप्त परिचय १५
३.२ भाषा र भाषिकाको चिनारी १६
३.२.१ भाषा र भाषिका १६
३.२.२ जाजरकोटी भाषिकको परिचय र यसका भेदहरू १७
३.२.३ अध्ययनस्थल र भाषाको परिचय १९
३.२.४ जाजरकोटी भाषिकाका विशेषताहरू १९
३.२.५ जाजरकोटी भाषिका र नेपाली भाषाका स्वरवर्णको उच्चारण प्रक्रिया २१
३.२.६ स्वरवर्णको उच्चारण प्रक्रिया २१
३.२.७ व्यञ्जनवर्णको उच्चारण प्रक्रिया २२
३.३ सारांश २५

अध्याय - चार

जाजरकाटी भाषिका र नेपाली भाषाका नामिक शब्द र क्रियापादको रूपायन प्रक्रियाको व्यतिरेकी विश्लेषण

४. विषय प्रवेश २६
४.१ नेपाली भाषा र जाजरकोटी भाषिकाका नामवर्गका शब्दहरूको रूपायन प्रक्रिया २६
४.१.१ लिङ्गका आधारमा नामशब्दको रूपायन २६
४.१.२ वचनका आधारमा नामशब्दको रूपायन २७
४.१.३ आदरका आधारमा नामशब्दको रूपायन २७
४.१.४ कारकका आधारमा नामशब्दको रूपायन २८
४.२ सर्वनाम शब्दहरूमा रूपायन प्रक्रियाको व्यतिरेकी विश्लेषण २९
४.२.१ पुरुषका आधारमा सर्वनाम शब्दको रूपायन प्रक्रिया २९
४.२.२ वचनका आधारमा सर्वनाम शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३०
४.२.३ आदरका आधारमा सर्वनाम शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३०
४.२.४ कारकका आधारका सर्वनाम शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३१
४.३ विशेषण शब्दहरूको रूपायन प्रक्रियाको व्यत्तिरेकी विश्लेषण ३२
४.३.१ लिङ्गका आधारमा विशेषण शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३२
४.३.२ वचनका आधारमा विशेषण शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३३
४.३.३ कारकका आधारमा विशेषण शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३३
४.४ क्रिया शब्दहरूको रूपायन प्रक्रियाको व्यतिरेकी विश्लेषण ३४
४.४.१ लिङ्गका आधारमा क्रिया शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३५
४.४.२ वचनका आधारमा क्रिया शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३५
४.४.३ पुरुषका आधारमा क्रिया शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३६
४.४.४ भावका आधारमा क्रिया शब्दहरूको रूपायन प्रक्रिया ३६
४.४.४.१ भावका आधारमा (नेपालीमा) ३६

४.४.४.२ भावका आधारमा (जाजरकोटी) ३७
४.४.५ क्रिया शब्दको काल र पक्षका आधारमा रूपायन प्रक्रिया ३७
४.४.५.१ कालका आधारमा ३७
४.४.५.२ पक्षका आधारमा ३८
४.४.६ करण र अकरणका आधारमा क्रिया शब्दको रूपायन प्रक्रिया ३९
४.४.७ सारांश ४०

अध्याय- पाँच

जाजरकोटी भाषिका र नेपाली भाषामा कारक विभक्ति प्रयोगको व्यतिरेकी विश्लेषण

५.१ कारक ४१
५.२ विभक्ति ४१
५.३ कारक र विभक्ति ४१
५.३.१. कर्ता कारक र विभक्ति प्रयोग ४२
५.३.२. कर्म कारक र विभक्ति प्रयोग ४३
५.३.३. करण कारक र विभक्ति प्रयोग ४४
५.३.४. सम्प्रदान कारक र विभक्ति प्रयोग ४५
५.३.५. अपादान कारक र विभक्ति प्रयोग ४५
५.३.६. सम्वन्ध कारक र विभक्ति प्रयोग ४६
५.३.७ अधिकरण कारक र विभक्ति प्रयोग ४७

अध्याय - छ

उपसंहार

६.१ अध्यायगत निष्कर्ष ४९
६.२ समग्र निष्कर्ष ५२
६.३ शैक्षणिक उपयोग ५३
६.४ भावी अध्ययनका लागि थप शीर्षकहरू ५३
सन्दर्भसूची
परिशिष्टहरू

विद्यालय व्यवस्थापन समिति

१.	श्री रत्ने कामी	अध्यक्ष
२.	श्री किशोरकुमार वि. के.	सदस्य
३.	श्री श्रीमती लक्ष्मी वुढा	महिला सदस्य
४.	श्री भगे कामी	सदस्य
५.	श्री चन्द्रे कामी	सदस्य
६.	श्री टोपबहादुर खड्का	सदस्य
७.	श्री विर्खे कामी	सदस्य
८.	श्री हरिशकुमार बस्नेत	शिक्षक प्रतिनिधि
९.	श्री सन्तवहादुर डाँगी	सदस्य-सचिव